

IN DIENST VOOR NAPOLEONS EUROPESE DROOM

Onderzoek: P. Lammeretz

Notities over de Franse overheersing in Limburg

Hieronder een opsomming van diverse gebeurtenissen die te maken hebben met de Franse overheersing in Limburg (1795-1813) met aantekeningen van boer Jan Moonen uit Tungelroy:

Spurriezaad

Boer Lambertus Goofers uit Weert meldt in zijn kroniek: 'de spuersaed [=spurriezaad] is in dit jaer 1794 duer geweest, want hy heeft gekost negen gulden het vat'. Boer Jan Moonen uit het Weerter gehucht Tungelroy maakte een notitie over de teelt van spurrie in 1808: 'den bogweijt die dat jaer wonder laet bloijden om de groote droogte jn het voorjaer en heel laet begonst het te regenen dat de mensen doen spurrieziet zaeijden.' Bron: 'Chroniek der stad Weert', p. 392. GAW ANGA inv. nr. 425, p. 25. Vanhaute, *Heiboeren*, p. 95.)

Uitgifte Veenvelden

Boer Jan Moonen uit het Weerter gehucht Tungelroy maakte hierover enkele notities. Vanwege de twisten staakten de bestuurders van Weert in 1783 tijdelijk de uitgifte van veenvelden. Daarop gaf Nederweert nieuwe veenvelden uit aan Weertenaren in de 'Boolen Peel of Platten Peel'. Om de turf te kunnen winnen moest er in 1783 eerst een afwatering aangelegd worden: 'jder die daar een veldt had uijtgenomen is er na toe gegaan met 2 man sommige met 3 en dat 2 dagen om den graef [=gracht, vaart] tussen het veldt en de baan [=weg] te maken den welcken moet zeijn 5 voeten breedt en 4 voeten diep.' Een jaar later moesten de bezitters van de veenvelden gezamenlijk de weg naast het afwateringskanaal ophogen, zodat de weg voor karren begaanbaar was. Dit was een vereiste om de turf af te kunnen voeren: 'jeder die daar een veldt hadt wederom naar toe geweest met 2 man ker en peerdt 2 dagen om de baen te oversavelen, (...) weij hadden eerd kerren [=aard karren, wagens voor zand] om savel [=zand] daer op te vaeren [=voeren, rijden].' De exploitatie van het veenveld vergde bovendien een plek waar de turf kon drogen. In 1818 kreeg Jan Moonen een veenveld in het 'Weerter Broek'. Hij schreef hierover: 'de velden om den torf op te drogen hebben weij en Peeter Homans te samen gemaakt en den 10 november op alle 2 de velden gevaeren [=gevoerd, gereden] 103 kerren zavel [=karren zand].'

(GAW ANGA inv. nr. 423, p. 63-67)

Toevoeging Paul Lammeretz: Peter Homans werd geboren op 16 maart 1782 te Tungelroy en was de zoon van Cornelius Homans en Joanna Moonen. Hij trouwde op 21-01-1817 te Stramproy met Joanna Catharina Vleeshouwers. Ze kregen 6 kinderen. Ze woonden in Tungelroy.

Brandbrieven

Op 26 november 1806 trof boer Jan Moonen uit het Weerter gehucht Tungelroy twee brandbrieven aan. Ten minste een ervan was tevens een politiek pamflet. De schrijver ging korter door de bocht dan zijn collega uit Neeroeteren, maar de strekking van hun epistels was gelijk.

Jan Moonen was in 1806 lid van de gemeenteraad van Weert. Hij had – net als Pierre Souts uit het gehucht Keent – zitting in een commissie uit de raad die belast was met een onderzoek naar de verdeling van gemene gronden. De kantonnale municipaliteit van Weert had woeste gronden uitgegeven om er bomen te planten. De genoemde commissie moest uitzoeken welke gronden er waren uitgegeven en onder welke voorwaarden dat was gebeurd. Destijds was dit niet goed vastgelegd. Van een nieuwe verdeling van de heide was geen sprake, maar de angst daarvoor was groot, zo blijkt uit de schriftelijke bedreiging.

Jan Moonen:

'Dat is een waerschou voor digh dat gij die heijboeren niet arm maek och [=of] sü süellen ü ook arm maeken soo lan süllen sü stoeken dat ghij ook soo arm sijt als sij dan sült gij soo weel lans deuren gaen als sij soo lan süllen wij boerren [=laten branden] en blaeken

als heep [=al hebt] gij vier heussen [=huizen] dan moet
gij met oons gaen bieden [=bedelen] lans dueren
dat vurswer [=zweer] ic dich hoendert mael
gij viermaldijet oop vreeters vaen de heij
gij vaegebant al noutaelen [=notabelen]
en die sielkens van soüs [=Pierre Souts] dat deuveldkient
dat moet sterven dat verswer ick hem'

De andere brandbrief, in hetzelfde handschrift, bewaarde maire (burgemeester) Bloemarts op zijn bureau, in de hoop het handschrift een keer te herkennen. Deze brandbrief is niet bewaard gebleven.

RAL NRA inv. nr. 1995, proces-verbaal van de gendarmeriebrigade van Weert, d.d. 29 november 1806;
Het betreft hier een brief van Liger, de onderprefect van het arrondissement Roermond, aan de *Magistrat de Sûreté* van het arrondissement Roermond, d.d. 12 december 1806, met in bijlage een brief van maire (burgemeester) Bloemarts van Weert aan de onderprefect, d.d. 26 november 1806, met in bijlage bij deze brief een originele brandbrief.

Onderwijs in Tungelroy tijdens de Franse overheersing

Mathieu Aendebrug onderwees op de school in het gehucht Tungelroy de leerlingen in het Nederlands en het rekenen. In de winter had hij 36 leerlingen, in de zomer twintig. GAW NAW inv. nr. 1639, een door maire (burgemeester) Bloemarts ingevulde vragenlijst, die door de prefect was opgesteld op 21 brumaire X (11 november 1801).

Het verwijderen van de kruizen der kerken door de Fransen:

Boer Jan Moonen uit het Weerter gehucht Tungelroy schreef: '1798 in den maendt april zeijn de kruizen van de toorens gedaen in Weert, Thungelroy en Swartbrok'. GAW ANGA inv. nr. 423. Bouvier, de regeringscommissaris van het kanton Roermond, maakte in de zomer van 1798 een geheime inspectieronde door kantons die grensden aan de Bataafse Republiek. In Weert constateerde hij dat de kruizen verdwenen waren, maar net buiten de Molenpoort zag hij 'un Christ peint sur la muraille d'une maison'. Grauwels, 'Een geheim rapport': In Nederweert werd een standbeeld van een kanunnik verminkt en ter plekke, vóór de kerk, onder het plaveisel begraven. Bruekers, 'Nederweert', : Jan Reyners uit Meeuwen meldde: 'Het was in ons land dat men in de dorpen en steden op veel plaetsen zag cruysen staen, crucifixen, Lieve Vrouwe beelden en meer andere beelden der heyligen en teekens van christelyke religie maer dese moesten altermael voor dit gespuys swigten.' Grauwels, red., *Kroniek van Jan Reyners*, p. 118-119 en 123. Caris beschreef in zijn kroniek de situatie in Maaseik: 'Heden den 6 februari [1799] sijnde asdag door orders van de municipaliteit alhier op den kerkhof de grafcruijsen (...) met eenen smitsvuurhamer in stukken geslagen en verwoest. Het was schrikkelijk om te sien.' Janssen, red., *De Maaseiker kroniek*, p. 37. Van Postel deed verslag van de toestand in Venlo: 'waar een lijk in huis was mocht geen doodbord meer aan de deur staan; alle kruizen op het kerkhof als elders moesten weggedaan worden. Op het kerkhof zijn de steenen kruizen alle plat in den grond gelegd; alle beelden die in den muur der huizen of op de hoeken der straten stonden, moesten uit de ooggen weggenomen worden.' Uyttenbroeck, red., *Het dagboek*, p. 152-153.

Boer Jan Moonen uit het Weerter gehucht Tungelroy schreef over de situatie in 1797: 'doen wierden de menschen in het heijmeleijck geholpen met biegten en kinders te dopen'. GAW ANGA inv. nr. 423.

Rechtsgang

Pierre Kessels had aan 'akkerman' Henricus Lambrechts uit het Weerter gehucht Tungelroy drie Franse kronen (17,40 franc) meegegeven om te overhandigen aan zijn zoon Hubert Kessels, die na een kortstondige dienst in het 95ste linieregiment op 23 juni 1813 in het *dépôt des réfractaires* te Wesel was aangekomen. Henricus Lambrechts bleef in gebreke, waardoor het tot een rechtsgang kwam. RAL FA inv. nrs. 506, 522 en 578; RAL NRA inv. nr. 2426, vonnis van vredegerecht van het kanton Weert, d.d. 11 oktober 1815; SHAT, inv. nr. 21 Yc 715.

Toevoeging Paul Lammeretz: Pierre Kessels was in die tijd getrouwd met Elisabeth Weetemans. Op 27-05-1805 wordt hun dochter Gertrude geboren (bron: Gendalim 7)

Muzikanten in die tijd

Tot de muzikanten in Weert mogen we daarnaast de trommelaars rekenen die verbonden waren aan de

schutterijen. Ten slotte waren er speellieden, die zowel de viool als de bas bespeelden. Boer Jan Moonen uit Tungelroy beschrijft in zijn kroniek dat de Weertenaren die tijdens de Brabantse Revolutie een raid uitvoerden op Roermond en er vertegenwoordigers van het Oostenrijkse gezag arresteerden, bij terugkomst in Weert werden onthaald 'met gespeel met bast en viole'. GAW ANGA inv. nr. 423.

Incident op de hei tussen Tungelroy en Swartbroek 1808

Op 7 december 1808 was Pierre Waegemans, knecht op een pachtboerderij in het gehucht Swartbroek, hei aan het maaien op de hei tussen Swartbroek en Tungelroy, een ander gehucht in de gemeente Weert. Een boerenzoon uit Tungelroy, Pierre Hendrickx, was hier eveneens met een heizicht aan het maaien. Op een gegeven moment kwam een collega van Pierre Waegemans met een kar aan om de door Waegemans gemaaide hei af te voeren. Het tweetal intimideerde Pierre Hendrickx door te dreigen dat het de door Hendrickx gemaaide hei ook op de wagen zou laden. Met zijn heizicht verwondde Pierre Hendrickx daarop Pierre Waegemans aan het hoofd. Dezelfde dag nog bezochten Leroy en Chabert, gendarmes van de brigade Weert, het slachtoffer en vroegen ze hem naar de toedracht van de mishandeling. Waegemans 'nous a répondu en me nommant par mon nom Leroy gendarme', noteerde Leroy in het proces-verbaal. We mogen hier een zekere vertrouwdheid uit afleiden tussen deze Franse gendarme en de plaatselijke bevolking.

Blijkbaar was Leroy ook in staat om in het Nederlands te communiceren met de bevolking. De volgende ochtend arresteerden de genoemde gendarmes Pierre Hendrickx. Hem werd geen straf opgelegd voor zijn daad, omdat hij uit zelfverdediging had gehandeld. Als conscrit van de lichte 1810 werd Pierre Hendrickx opgeroepen voor actieve dienst, terwijl hij in het huis van bewaring in Roermond zijn proces afwachtte. Meteen na het ontslag van rechtsvervolging vertrok hij naar het leger. Per 25 maart 1809 diende hij in het 3de linieregiment. Hij keerde niet terug in Tungelroy. In het voorjaar van 1815 werd hij geregistreerd als 'préssumé mort au service militaire'. RAL FA inv. nrs. 508 en 511; RAL NRA inv. nr. 241, dossier Pierre Hendrix (citaat uit proces-verbaal, opgesteld door de gendarmeriebrigade van Weert op 7 en 8 december 1808); RAL PA inv. nr. 141; SHAT inv. nr. 21 Yc 26. Pierre Waegemans, het slachtoffer van de mishandeling, was een conscrit van de lichte 1811. Hij werd op 1 april 1811 door de rekruteringsraad afgekeurd voor militaire dienst 'pour lésion considérable de crâne avec perte de substance', wat ongetwijfeld een gevolg was van de verwonding met de heizicht. RAL FA inv. nr. 513. Op 12 september 1810 had hij een paspoort ontvangen met als bestemming Gent. RAL FA inv. nr. 422. Op 23 mei 1823 verklaarde hij dat hij zich als schaapherder te Meerlebeke (Oost-Vlaanderen) ging vestigen. GAW NAW inv. nr. 53. Toevoeging Paul Lammeretz: uit dit relaas is op te maken dat Pierre Hendrickx tijdens deze gebeurtenis rond de 16 jaar moet zijn geweest. Na onderzoek blijkt dit inderdaad het geval te zijn geweest. Pierre werd geboren op 16-03-1790 in Tungelroy als zoon van vader Jacobus Hendrickx en moeder Maria Lambers. Hij had nog 3 zussen.

Het graven van het kanaal

Boer Jan Moonen uit het Weerter gehucht Tungelroy noteerde in zijn kroniek: 'In die teijden van Bonapart hebben zij beginnen de canaal of de schipvaart te maken tot Weert; in het jaer 1809 den 8 meij hebben zij begonst tussen Boshoven en de stadt zoo dat de menschen de vrugten moesten af maijen. Voorders zeijn zij begonst in de heij een eur [=een uur gaans] van de stadt'. GAW ANGA inv. nr. 423.

Boer Jan Stoutemans uit Nederweert noteerde in zijn huishoudboekje: 'men heeft de kleijn canael ontrent de Smeermaes, begonnen den 16 marty anno 1808, om de groote canael van den noorden te spijsen. Men heeft beginnen te graven aen de grooten canael van den noorden den 15 martius anno 1809 tusschen Weert [en] Cauwelel [=Kaulille] in de heijde. men heeft beginnen te graven aen de grooten canael tusschen Helden en Nederweert den 10 apriel anno 1809'. Hermans, 'Nederweert', p. 123.